

УДК 321.015 + 321.727 + 321.728 + 328.131 + 328.181 + 328.187

**ІНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ РІЗНИХ ТИПІВ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕМОКРАТІЙ ТА АПРОБОВАНИХ У НИХ СИСТЕМ
ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

Надія Панчак-Бялоблоцька

*Вища школа регіональної економіки в м. Кутно (Республіка Польща),
Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: nadia.panczak@gmail.com*

Розглянуто феномен парламентської та президентської демократії, а також теоретико-методологічні й емпіричні детермінанти їхньої диференціації на прикладі країн Європи. Наголошено, що парламентські демократії за інституційно-процесуальними параметрами імплементуються у різних типах демократії, зокрема у вестмінстерській і консенсусній, у різних системах правління, у тому числі парламентській, а також у напівпрезидентській. А тому на прикладі європейських країн аргументовано, що в мінімально-інституційному трактуванні парламентська демократія не ідентична парламентській системі правління, адже остання, зокрема в країнах Європи, спроможна проявлятися у парламентській і напівпрезидентській системах правління.

Ключові слова: демократія, парламентська демократія, система правління, парламентаризм, президенталізм, напівпрезиденталізм, країни Європи.

Як засвідчує політичний та інституційний досвід кінця ХХ – початку ХХІ століть, а також як влучно зауважують А. Лейпхарт [15], А. Пшеворські, М. Альварез, Х. А. Чейбуб і Ф. Лімонгі [24], феномен демократії апробовано на усіх континентах світу, хоча й реалізовано по-різному. І це не дивно, адже з початку ХХ ст. і до сьогодні проблема детермінації сутності демократії, її різновидів і процесуально-інституційних атрибутів повністю не набула уніфікованого характеру. Однак попри це ціла низка науковців, зокрема побіжно А. Лейпхарт [14; 15], Дж. Коломер [5], Б. Манін [18], Д. Мюллер [20], Б. Пауелл [23], Б. Раш [25], Дж. Сарторі [28] і більш спеціалізовано Д. Барон [4], Т. Бергман, В. Мюллер і К. Стром [21; 31–33], Р. Елгі [8], А. Кайзер [11], К. Клюксен [13], Р. Кьюіет і М. МакКуббінс [12], Т. Мое та М. Колдвелл [19], С. Скач і А. Степан [30], В. Стеффані [29], К. вон Бейме [39] та інші, зауважують, що залежно від форми (зокрема, монархічної, республіканської) та системи (президентської, напівпрезидентської або парламентської) й правління та особливостей делегування повноважень і відповідальності виконавчої влади перед всенародно обраними установами (наприклад, лише перед главою держави, перед главою держави і парламентом чи лише перед парламентом), тобто на основі різної процесуально-інституційної детермінації, всі демократичні політичні режими (або демократії) доцільно поділяти на парламентські й президентські.

У перших парламентський спосіб формування та відповідальності виконавчої влади (урядів) є легітимним інструментом і механізмом народного представництва, а в других цим механізмом та інструментом є президентський спосіб формування і відповідальності виконавчої влади (урядів або адміністрацій президентів). З огляду на це, цілком очевидно, що у парламентських та президентських демократіях різні атрибути процесуальних і міжінституційних відносин і різні патерни/ознаки легітимності державної влади. Тому для

них притаманне неідентичне сприйняття процесуальної суті й принципів демократії як такої. Це, напевно, по-різному впливає на трактування сутності й призначення різних політичних (владних) інститутів і їхніх взаємовідносин у політичних системах, і саме тому по-різному відображено у розвідках, які присвячених інституційно-процесуальній детермінації, сутності й типам президентських та парламентських демократій, зокрема в країнах Європи. З'ясування окреслених детермінант міжінституційних відносин, а також особливостей кореляції типів демократії, зокрема парламентської, та типів систем державного правління є ключовою метою і завданням нашого дослідження, що має бути вирішене в теоретико-методологічній та емпіричній площині.

Аби наглядно здійснити це, апелюємо до досвіду європейських демократій. Екстраполюючи парламентські й президентські демократії на країни Європи, а також враховуючи окреслені Р. Елгі [8] процесуально-інституційні атрибути форм і систем державного правління у регіоні, розуміємо, що практично всі (за винятком Кіпру і Швейцарії; не аналізуємо окремі мікродержави, Андорру, Ватикан, Ліхтенштейн, Монако, Сан-Марино та Суверенний Мальтійський орден) демократії у Європі є парламентськими (при чому вони можуть становити як парламентські, так і напівпрезидентські системи республіканського чи монархічного правління)¹. Їх об'єднує те, що домінуючий вплив на формування та/чи дострокове припинення повноважень вищих органів виконавчої влади мають парламенти або глави держав та парламенти. З огляду на це, простежується своєрідний «ланцюг делегування» повноважень і відповідальності, який через різних «вето-акторів» спрямовується на підпорядкування органів виконавчої влади/урядів передусім й обов'язково органам законодавчої влади/парламентам (хоча інколи і парламентам, і главам держав). Це загалом дає змогу дійти висновку, що парламентська демократія – в ідеально-типовій формі, «ланцюг» делегування повноважень або обов'язків та відповідальності від виборців до кінцевих політиків та державних службовців, у якому можна виявити принаймні чотири дискретних кроки або частини делегування: 1) від виборців до обраних ними представників (законодавців); 2) від законодавців (парламенту) до ядра виконавчої влади, зокрема до глави уряду (прем'єр-міністра); 3) від прем'єр-міністра до глав різних міністерств та відомств виконавчої влади; 4) від глав різних міністерств і відомств виконавчої влади до їхніх відповідних держслужбовців. І так само у зворотному порядку [32, с. 64].

Оскільки, як уже згадувалось вище, європейські парламентські демократії детерміновані «павутиною» відносин делегування повноважень і відповідальності, ми не можемо лиш однозначно підходити до окреслення феномену парламентської демократії в регіоні. Вчені зазначають, що парламентські демократії не є типовою, уніфікованою та універсальною категорією, а, натомість, розрізняють їх на підставі параметрів й особливостей відповідальності урядів і урядових кабінетів, а також інституційно-процесуальних атрибутів структурування політичних систем. Для прикладу, К. Вівер та Б. Рокман [40] розділяють парламентські демократії на три групи, зважаючи передусім на партійну композицію парламентів, яка значно залежить від відмінностей виборчих систем

¹ Беручи за основу методологію проекту «Свобода у світі» організації «Freedom House», демократіями ми називасмо винятково так звані «вільні країни». Станом на грудень 2015 р. парламентськими демократіями («вільними країнами») були: Австрія, Бельгія, Болгарія, Естонія, Данія, Греція, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Сполучене Королівство, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія і Швеція, тобто винятково країни ЄС, а також окремі країни Європи, які асоціюються з ЄС і «зоною вільної торгівлі». Ці країни культурно, цивілізаційно, геополітично і географічно становлять Західну та Центрально-Східну Європу. (Детально див.: [10]).

та реалізації політичного процесу. Це обмежений, кардинальний та вестмінстерський варіанти парламентської демократії. Натомість, Дж. Цебеліс [35–37] дотримується висновку про поділ парламентських демократій на двопартійні і коаліційні. Дж. Негел [22] виокремлює мажоритарні, плюральні і супермажоритарні демократії. А. Лейпхарт, на основі таких індикаторів, як виборча система і кількість партій, вирізняє вестмінстерську та консенсусну парламентські демократії [14; 15]. Схожу дихотомію запропонували й інші вчені, у тому числі Г. Форд, В. Баджхот, Л. Лоуелл та В. Вільсон. Модифіковану класифікацію парламентських демократій реалізував Ф. Хендрікс, який поєднав мажоритарну (чи вестмінстерську) та континентальну (або консенсусну) моделі демократії за А. Лейпхартом і прямою (самоврядну) й непрямою (представницьку) демократією у чотири моделі: 1 "маятникову" ("вестмінстерську"), 2 "консенсусну" ("консоціальну"), 3 "виборчу" (поєднання "прямої" і "мажоритарної" демократії), 4 "учасницьку" (поєднання "прямої" та "консенсусної" демократії). Відомі й інші спроби комбінування і модифікації моделі А. Лейпхарта. Приміром, С. Хаг і Дж. Цебеліс поєднали мажоритарну та консенсусну демократію з прямою демократією, унаслідок чого очевидно, що демократичні інститути прямих виборів регламентують наявність додаткового «вето-актора» у політичній системі, а зокрема середнього виборця.

Однак навіть попри те, коли ми розглядаємо про теоретичні й емпіричні різновиди парламентських демократій, зокрема в Європі, то вже звикло застосовуємо схему А. Лейпхарта, запропоновану і верифіковану в розвідці "Патерни демократії: форми й ефективність державного правління в 36 країнах" [15], за якою всі парламентські демократії, про що вже згадувалось, доречно поділяти на вестмінстерські та консенсусні.

За цією класифікацією, вестмінстерська (мажоритарна) демократія – це модель парламентської демократії, ґрунтована на таких принципах: як наявність суверена чи глави держави, що має лише церемоніальні/номінальні й представницькі функції глави виконавчої влади; наявність глави уряду (глави виконавчої влади) – зазвичай прем'єр-міністра, якого формально (на основі консенсусу в парламенті/провідній палаті парламенту) призначає глава держави, але підтверджує більшість депутатів парламенту/провідної палати парламенту (окрім того, прем'єр-міністр зазвичай є лідером політичної партії, яка має більшість у парламенті); наявність виконавчої влади у формі урядового кабінету, що фактично складається із членів парламенту або його провідної палати, в складі старших членів кабінету на чолі з главою уряду; наявність незалежної громадянської чи державної служби на постійній основі, яка консулює й імплементує рішення міністрів урядового кабінету та уряду в цілому; існування опозиції та багатопартійної системи; наявність переважно двопалатної структури парламенту, за якої нижня палата парламенту обирається всенародно (хоч не усунуто можливості застосування однопалатних парламентів); формування парламентів/провідних палат парламентів зазвичай за результатами використання мажоритарних систем відносної більшості; можливість парламенту висловлювати вотум недовіри і відмовляти у вотумі довіри уряду, а також спричиняти дострокове припинення повноважень уряду через неприйняття бюджету; змога розпуску парламенту/провідної палати парламенту, а також оголошення його/її позачергових виборів урядом (виконавчою владою); присутність парламентських привілеїв, котрі регламентують можливість розгляду в парламенті або його провідній палаті будь-якого питання, незалежно

від того, які наслідки це матиме на політичний процес².

Натомість консенсусна (континентальна чи плюралістична) демократія – це модель парламентської демократії, властива для плюральних суспільств з великою кількістю соціополітичних поділів, що значно обтяжує можливість мажоритарного правління. Плюральні суспільства частіше застосовують консенсус замість опозиції, намагаючись розширити масштаби більшості. Магістральні ознаки консенсусної демократії: внутрішній поділ виконавчої влади та формальний і неформальний поділ влади загалом; однапалатність або збалансована двопалатність та представництво меншості; багатопартійність, багатовимірність і фракціоналізованість (через велику кількість малих партій) партійної системи; пропорційна виборча система; наявність територіального та нетериторіального федералізму і децентралізації; право меншості на вето. Це чітко передбачає, що в консенсусній моделі демократії (на відміну від вестмінстерської) передбачено множинність «вето-акторів» і максимальну кількість політичних перспектив на протидію прийняттю рішень вузькою більшістю. Тому консенсусність парламентських демократій окреслено керованим політичними елітами «багаторівневим урядуванням» у системі вертикальної підзвітності та «інтерактивним урядуванням» у системі горизонтальної підзвітності.

Очевидно, що більшість європейських парламентських демократій становлять не їхні вестмінстерські, а консенсусні моделі. Перші, приміром, властиві для таких країн, як Сполучене Королівство, Ірландія і Мальта, а другі – для решти європейських парламентських демократій. Отже, беззаперечно, що в зрізі країн Європи апробація моделі А. Лейпхарта сьогодні є не доволі ефективною, оскільки не дає змоги більш детально і всеосяжно вирізнити й диверсифікувати парламентські демократії. З метою вирішення проблеми та більш далекоглядної інституційно-процесуальної детермінації парламентських демократій апелюємо до окресленого вище феномену форми та системи державного правління, які, як очевидно із низки досліджень, не є категоріями одного порядку, а лише доповнюють одна одну.

Це можна зрозуміти на підставі дистинкції таких категорій, як «парламентська демократія» (з англ. *parliamentary democracy*) і «парламентська система правління» чи «парламентське правління/парламентаризм» (з англ. *parliamentary government* та *parliamentarism*). Вони етимологічно є подібні, але семантично відмінними, бо термін «парламентська система правління» зазвичай фокусується на інституційно-процесуальних взаємовідносинах між парламентом та вищим органом виконавчої влади (урядовим кабінетом), а термін «парламентська демократія» окреслений як соціологічно, так й інституційно-процесуально, адже передбачає парламентський спосіб формування та відповідальності виконавчої влади як соціально-легітимний інструмент і механізм народного представництва. Головною ознакою парламентської системи правління зазвичай вважають те, що урядовий кабінет обов'язково толерується парламентською більшістю [29; 32, с. 59–61; 34]. Адже це не обов'язково означає, що всі парламентські системи правління є демократіями, а тому й те, що парламентська система правління рівноцінна парламентській демократії.

² Часто синонімом вестмінстерської (мажоритарної) моделі демократії називають «маятникову демократію». Принцип «маятника» у тому, що в таких демократіях відчувається вплив змагальної двопартійної чи дві-з-половиною-партійної системи, а також спостерігаються тенденції до політичної поляризації та концентрації влади. (Детально див.: [3]).

Науково-візуально демонструємо це на прикладі трактування парламентської системи правління/парламентаризму в максималістській та мінімалістській формі. Так, у максималістській традиції [16; 38; 39], парламентська система детермінована такими ознаками, як: розподіл повноважень між главою уряду і главою держави; наявність у парламенту формальних та неформальних повноважень інвеститури, тобто забезпечення вотуму довіри кожному новому уряду; існування інституту урядового кабінету як «колегіального» органу прийняття рішень; спорідненість посад членів урядових кабінетів і членів парламенту; політична підзвітність та відповідальність урядового кабінету перед парламентською більшістю; наділення парламенту можливостями контролю уряду; можливість парламентської більшості достроково відправити уряд у відставку; балансування повноважень парламенту резервами глави уряду розпустити парламент [32, с. 10]. Але не всі парламентські монархії та парламентські республіки обов'язково наділені всіма переліченими атрибутами. Трапляється, що названі ознаки парламентської системи правління характерні й для інших систем правління, зокрема напівпрезидентської. І нарешті, все частіше піддають сумніву (як не обов'язково емпірично-релевантні) інші умови парламентської системи правління в її максималістському трактуванні, утому числі вимогу призначення урядового кабінету парламентом та можливість урядовим кабінетом розпустити парламент [15, с. 117–118; 17, с. 14–15; 27, с. 101; 30, с. 3; 33, с. 30].

Це безпосередньо призвело до кристалізації та конституціоналізації наукової позиції про те, що розмежовувати парламентські та президентські демократії, із однієї сторони, та системи державного правління, із іншої сторони, потрібно на підставі мінімальних визначень як різновидів демократії, так і різновидів форм і систем державного правління. Відповідно, в мінімалістській традиції, парламентська система правління детермінована як: а) форма конституційної демократії, в якій виконавча влада походить від законодавчої і відповідальна перед нею [14, с. 68–69; 27, с. 101]; б) як система залежності, в якій глава виконавчої влади (глава уряду) має бути підтриманий більшістю в органі законодавчої влади (парламенті) і припиняє свої повноваження, якщо отримує від нього вотум недовіри, а теж в якій виконавча влада (як правило, у поєднанні з інститутом глави держави, якщо він не є главою виконавчої влади) має можливість розпустити орган законодавчої влади (парламент) та призначити його дострокові вибори [30, с. 3]; в) як система залежності, в якій глава уряду не є всенародно виборним, а терміни, на які обирають парламент та уряд, не фіксовані [17, с. 14–15]. З огляду на це, зрозуміло, що виділені мінімальні визначення парламентської системи правління не є функціонально однозначними, бо вчені, які використовують одні і ті ж критерії, можуть класифікувати одні і ті ж політичні системи по-різному, при чому деякі емпіричні кейси парламентаризму й досі можуть не відповідати запропонованим визначенням [6; 8; 32, с. 10].

Відповідно, вченими вирішено, що ключовими інституційними маркерами систем державного правління, які деталізують президентські та парламентські типи демократій, є особливості формування та відповідальності урядових кабінетів перед різними політичними інститутами, а також усталені особливості заміщення посад глав держав. Приміром, С. Стронг [34, с. 73–75], В. Стеффані [29, с. 39] і Ф. Рігс [26, с. 252] вказують, що якщо лиш парламент може усувати від повноважень виконавчу владу, політична система чи система правління є парламентською. Що у такому разі характеризує систему парламентаризму, так це те, що урядовий кабінет, незалежно від його типу, має бути толерований з боку парламентської/законодавчої більшості, а не те, що парламентська більшість і загалом парламент відіграють безпосередню роль у виборі урядового кабінету. Це зберігає базову компоненту запропонованих раніше визначень, а саме ідею підзвітності/відповідальності

виконавчої влади перед законодавчою, тобто уряду перед парламентом. Саме на цій підставі К. Стром, В. Мюллер і Т. Бергман парламентаризмом називають таку систему правління, в якій прем'єр-міністр і його урядовий кабінет підзвітні та відповідальні перед будь-якою більшістю депутатів парламенту й можуть бути відсторонені від обов'язків парламентом на підставі процедур вотуму недовіри.

Схожу, однак модифіковану позицію наприкінці 90-х років ХХ ст. апробував Р. Елгі [8], що виділив три типи систем правління – президенталізм, парламентаризм та напівпрезиденталізм. Вони значною мірою похідні від критерію того, перед ким все ж таки відповідальний урядовий кабінет/виконавча влада. Але у підході Р. Елгі додано ще один критерій – усталені особливості заміщення посад глави держави чи спосіб набуття ним своїх повноважень [7–9]. Це зроблено для того, щоби виправити попередні підходи до розмежування систем державного правління і типів демократії чи дистинктивно подати індикатори типів демократії і типів систем правління, чого не зроблено іншими науковцями. Відповідно, вчений визначив (згідно зауваження В. Литвина [1–2]) парламентську систему правління як конституційну модель, де глава держави не є всенародно виборним на фіксований термін, а прем'єр-міністр та урядовий кабінет колективно відповідальні перед парламентом; президентську систему правління як конституційну модель, в якій глава держави (як президент) всенародно (чи безпосередньо) обраний на фіксований термін, а урядовий кабінет (адміністрація президента) не є колективно відповідальним перед парламентом; а також напівпрезидентську систему правління як конституційну модель, в якій глава держави (як президент) всенародно (або безпосередньо) обраний на фіксований термін, а прем'єр-міністр і урядовий кабінет колективно відповідальні хоча б перед парламентом (але можливо і перед парламентом, і перед главою держави).

Подана класифікація систем державного правління значною мірою повторює класифікацію типів демократії на президентську та парламентську. Але між ними є суттєва різниця у форматі чіткого окреслення індикаторів кожної з класифікацій, яка полягає у тому, що: у випадку президентської і парламентської демократії йдеться винятково про критерій делегування повноважень та відповідальності у тих політичних системах, політичні режими котрих демократичні; у випадку типів систем державного правління (президентської, напівпрезидентської і парламентської) мова йде про суму або сумування як критеріїв відповідальності урядів, так і варіантів чи способів набуття главою держави своїх повноважень. А це означає, що концепти парламентської та президентської демократії більш конфігуративні, аніж концепти конституційних систем державного правління, адже останні не завжди апробуються як демократичні політичні режими. Наприклад, парламентські системи правління можуть бути або не бути парламентськими демократіями, президентські системи правління можуть бути/не бути президентськими демократіями. Напівпрезидентські системи правління, якщо вони є демократичними політичними режимами, майже завжди є парламентськими демократіями, хоча інколи (вкрай зрідка) вони поведінково та механічно можуть нагадувати президентські демократії. Це означає, що в ідеальному зрізі парламентські й напівпрезидентські системи демократичного правління є парламентськими демократіями, президентські системи демократичного правління – президентськими демократіями.

Таблиця 1

Кореляція інституційно-процесуальних типів парламентських демократій і апробованих у них систем державного правління в країнах Європи (станом на грудень 2015 р.)

Інституційно-процесуальні атрибути парламентської демократії та систем державного правління	Вестмінстерська модель парламентської демократії	Консенсусна модель парламентської демократії
Президентська система правління (республіки)	–	–
Напівпрезидентська система правління (республіки)	–	Австрія, Болгарія, Ісландія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія
Парламентська система правління (республіки)	Ірландія, Мальта	Естонія, Греція, Італія, Латвія, Німеччина, Угорщина,
Парламентська система правління (монархії)	Сполучене Королівство	Бельгія, Данія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Швеція

Емпірично, зокрема на прикладі країн Європи, це виглядає так, що у майже всіх «вільних країнах» Європи апробовано різні варіанти парламентської демократії (зокрема, вестмінстерської та консенсусної її моделей), які по-різному реалізовано в системах парламентаризму (монархії та республіки) й у системах напівпрезиденталізму (республіки). Наприклад, парламентськими монархіями, які є прикладами парламентської демократії, є такі держави, як Бельгія, Данія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Сполучене Королівство та Швеція. Натомість, прикладами парламентських республік, які стали парламентськими демократіями, станом на 2015 р. були Греція, Німеччина, Естонія, Латвія, Угорщина, Мальта та Італія. Найцікавіше, що з-поміж прикладів «вільних країн» за типом парламентської демократії у Європі найбільше представлено напівпрезидентських республік, з яких станом на 2015 р. були Австрія, Ірландія, Ісландія, Португалія, Фінляндія, Франція, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Сербія, Литва, Чехія, Чорногорія та Хорватія (див. табл. 1).

Європейські парламентські демократії поєднують те, що у них домінуючий вплив на формування та дострокове припинення повноважень вищих органів виконавчої влади/урядів мають парламенти (у системах парламентаризму і більшості систем напівпрезиденталізму) або глави держав та парламенти (тільки у деяких системах напівпрезиденталізму). Примітно, що вестмінстерські парламентські демократії властиві винятково для парламентських систем правління (і монархічних, і республіканських), а консенсусні парламентські демократії – для парламентських (монархічних і республіканських) і напівпрезидентських (республіканських) систем правління. Загалом, як показано, феномен парламентської демократії, зокрема в її європейській емпіричній інтерпретації, не є «порожнім» концептом, оскільки він підтверджений теоретично й орієнтується на значну практично

базу. Це зрозуміло з огляду на те, що майже всі європейські демократії є парламентськими. Окрім того, у них ключовими політичними інститутами є партії, партійні парламенти та, відповідно, партійні уряди, котрі перебувають між собою у безпосередніх відносинах делегування повноважень та відповідальності. Проте самі процеси делегування влади (повноважень) і відповідальності між парламентами (органами законодавчої влади) та урядами (органами виконавчої влади), а також їхні параметри та особливості, потребують детальнішого (в інших дослідженнях) розгляду, бо вони суплементарно свідчать про різні інституційно-процесуальні атрибути модифікацій парламентських демократій, апробованих у різних системах державного правління.

Список використаної літератури

1. Литвин В. До проблеми розрізнення напівпрезиденталізму та парламентаризму : напівпрезидентські системи з номінальними президентами у Центральній Європі (на прикладі Болгарії, Словаччини, Словенії та Чехії) / Віталій Литвин // *Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanyuka.* – Kutno, 2013. – С. 149–171.
2. Литвин В. Напівпрезидентські системи в країнах Центральної Європи : детермінанти дефініювання / Віталій Литвин // *Transformacje ustrojowe w Europie Srodkowej i Wschodniej / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanyuka.* – Kutno, 2012. – С. 207–225.
3. Литвин В. Політичні режими сучасності : інституційні та процесуальні виміри аналізу : навч. посібник / Віталій Литвин. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 632 с.
4. Baron D. Comparative Dynamics of Parliamentary Governments / David P. Baron // *American Political Science Review.* – 1998. – Vol. 92. – No. 3. – P. 593–609.
5. Colomer J. Political Institutions : Democracy and Social Choice / Josep M. Colomer. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 256 p.
6. Elgie R. From Linz to Tsebelis : three waves of presidential/parliamentary studies? / Robert Elgie // *Democratization.* – 2005. – Vol. 12. – No. 1. – P. 106–122.
7. Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe / Robert Elgie. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 320 p.
8. Elgie R. The Classification of Democratic Regime Types : Conceptual Ambiguity and Contestable Assumptions / Robert Elgie // *European Journal of Political Research.* – 1998. – Vol. 33. – No. 2. – P. 219–238.
9. Elgie R. Variations on a theme : a fresh look at semi-presidentialism / Robert Elgie // *Journal of Democracy.* – 2005. – Vol. 16. – No. 3. – P. 1–21.
10. Freedom in The World 2015 [Електронний ресурс]. – Washington & New York : Freedom House, 2015. – 30 p. – Доступ : https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf
11. Kaiser A. Types of Democracy? / André Kaiser // *Journal of Theoretical Politics.* – 1997. – Vol. 9. – No. 4. – P. 419–444.
12. Kiewiet D. The Logic of Delegation / Roderick Kiewiet, Mathew McCubbins. – Chicago : University of Chicago Press, 1991. – 286 p.
13. Kluxen K. Geschichte und Problematik des Parlamentarismus / Kurt Kluxen. – Frankfurt am Main, 1983. – 301 p.

14. Lijphart A. Democracies : Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries / Arend Lijphart. – New Haven : Yale University Press, 1984. – 229 p.
15. Lijphart A. Patterns of Democracy : Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries / Arend Lijphart. – Yale University Press, 1999. – 368 p.
16. Loewenstein K. Verfassungslehre : 3rd edn. / Karl Loewenstein. – Tübingen : Mohr, 1975. – 498 p.
17. Mainwaring S. Presidentialism and Democracy in Latin America / Scott Mainwaring, Matthew S. Shugart. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 493 p.
18. Manin B. The Principles of Representative Government / Bernard Manin. – Cambridge University Press, 1997. – 243 p.
19. Moe T. The Institutional Foundations of Democratic Government : A Comparison of Presidential and Parliamentary Systems / Terry M. Moe, Michael Caldwell // Journal of Institutional and Theoretical Economics. – 1994. – Vol. 150. – No. 1. – P. 171–195.
20. Mueller D. Constitutional Democracy / Dennis C. Mueller. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 400 p.
21. Müller W. Political Parties in Parliamentary Democracies : Making Delegation and Accountability Work / Wolfgang C. Müller // European Journal of Political Research. – 2000. – Vol. 37. – No. 3. – P. 309–333.
22. Nagel J. Expanding the Spectrum of Democracies : Reflections on Proportional Representation in New Zealand / Jack H. Nagel // Crepaz M. Democracy and Institutions : The Life Work of Arend Lijphart / Markus M. L. Crepaz, Thomas A. Koelble, David Wilsford. – University of Michigan Press, 2000. – P. 113–128.
23. Powell B. Contemporary Democracies : Participation, Stability, and Violence / Bingham G. Powell. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1982. – 279 p.
24. Przeworski A. Democracy and Development / Adam Przeworski, Michael E. Alvarez, José Antonio Cheibub, Fernando Limongi. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 321 p.
25. Rasch B. Demokrati : Ideer og Organisering / Bjørn Erik Rasch. – Bergen : Fagbokforlaget, 2000. – 173 p.
26. Riggs F. The Survival of Presidentialism in America : Para-constitutional Practices / Fred W. Riggs // International Political Science Review. – 1988. – Vol. 9. – No. 4. – P. 247–278.
27. Sartori G. Comparative Constitutional Engineering : An Inquiry Into Structures, Incentives, and Outcomes / Giovanni Sartori. – Houndmills : Macmillan, 1997. – 217 p.
28. Sartori G. The Theory of Democracy Revisited : The Contemporary Debate / Giovanni Sartori. – Chatham : Chatham House, 1987. – 253 p.
29. Steffani W. Parlamentarische und präsidiale Demokratie / Winfried Steffani. – Westdeutscher Verlag, 1979. – 358 p.
30. Stepan A. Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation : Parliamentarism versus Presidentialism / Alfred Stepan, Skach, Cindy // World Politics. – 1993. – Vol. 46. – No. 1. – P. 1–22.
31. Strøm K. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies / Kaare Strøm // European Journal of Political Research. – 2000. – Vol. 37. – No. 3. – P. 261–289.

32. Strøm K. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies / Kaare Strøm, Wolfgang Müller, Torbjörn Bergman. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 764 p.
33. Strøm K. The (moral) hazards of parliamentary democracy / Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman // Gilardi F. Delegation in Contemporary Democracies / Fabrizio Gilardi, Dietmar Braun. – Routledge, 2006. – P. 27–51.
34. Strong C. A History of Modern Political Constitutions : an Introduction to the Comparative Study of Their History and Existing Form / Charles F. Strong. – New York : Capricorn Books, 1963. – 389 p.
35. Tsebelis G. Decision Making in Political Systems : Veto Players in Presidential, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartisan / George Tsebelis // British Journal of Political Science. – 1995. – Vol. 25. – No. 3. – P. 289–325.
36. Tsebelis G. Veto Players and Institutional Analysis / George Tsebelis // Governance. – 2000. – Vol. 13. – No. 4. – P. 441–474.
37. Tsebelis G. Veto Players : How Political Institutions Work / George Tsebelis. – New York : Princeton University Press, 2002. – 317 p.
38. Verney D. The Analysis of Political Systems / Douglas Verney. – Routledge, 2013. – 248 p.
39. von Beyme K. Die parlamentarischen Regierungssysteme in Europa / Klaus von Beyme. – Munich : Piper, 1970. – 1024 p.
40. Weaver K. Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad / Kent Weaver, Bert A. Rockman. – Washington, D.C. : Brookings Institution, 1993. – 498 p.

Стаття надійшла до редколегії 18.01.2017

Прийнята до друку 19.02.2017

INSTITUTIONAL AND PROCEDURAL DETERMINATION OF VARIOUS TYPES OF PARLIAMENTARY DEMOCRACIES AND THEIR TESTED SYSTEMS OF GOVERNMENT: THE EUROPEAN EXPERIENCE

Nadia Panchak-Bialoblotska

The author considers the phenomenon of presidential and parliamentary democracies as well as theoretical, methodological and empirical determinants of their differentiation on the example of European countries. The key attention is paid to the comparison and distinction of the concepts and types of democratic political regimes and the concepts and types of system of government, including the phenomena of parliamentary democracy and parliamentary system of government. For this reason, the scientific analysis was carried out on the example of European countries. Constitutional systems of government and their implementation in different types of European parliamentary democracies are the subject of the present scientific research.

The purpose and objectives of the article are to prove the fact that the parliamentary system of government and parliamentary democracy are not identical concepts, because they are incorporated in divergent systems of relationships: the parliamentary system of government is an institutional and procedural category and parliamentary democracy is a constitutional, procedural and sociological one. The research methodology is based on the approach of the classification of all democracies into presidential and parliamentary ones and of all systems of government into the presidential, semi-presidential and parliamentary ones. The author emphasized that parliamentary democracy, in particular in its institutional and procedural parameters, is being

implemented in different types, mainly in Westminster and Consensus ones, as well as in different systems of government, mainly in parliamentary and semi-presidential ones. On the example of European countries, the research reasons that parliamentary democracy, primarily in its minimal and institutional treatment, is not identical to the parliamentary system of government, because the latter one, in particular in Europe, is able to manifest itself in parliamentary and semi-presidential systems of government.

The author made it clear that the Westminster parliamentary democracies in Europe are peculiar exclusively for the parliamentary system of government and consensus ones for parliamentary and semi-presidential systems of government.

Key words: European countries, democracy, parliamentary democracy, system of government, parliamentarism, presidentialism, semi-presidentialism.